DOI: 10.4274/tjcd.99815
Turk J Colorectal Dis 2018;28:1-8'de yayımlanan
İngilizce makalenin 'bire bir' Türkçe versiyonudur.

DERLEME

Kolorektal Kanserli Hastalarda Web Tabanlı Eğitim Yapılmalı mı?

Should Web-Based Education Be Implemented for Colorectal Cancer Patients?

Semra Bağrıaçık Altıntaş[1], Fatma Vural[2]

[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
[2]Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ÖZ

İnternete erişimin artmasıyla sağlıkla ilgili konulara daha kolay erişilebilmesi, sağlık çalışanları ve hastalar için önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. İnternet sayesinde daha önce hazır bilgi alıcısı konumunda olan hastalar, yapısal değişimle birlikte araştıran bilgi tüketicilerine dönüşerek, hasta ve sağlık personeli arasındaki ilişkilerde teknoloji yönünde ilerlemenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bireyler çoğunlukla başta kanser olmak üzere kronik hastalıklarla ilgili bilgileri internet ortamından araştırmaktadırlar. Bütün kanserlerin içinde kolorektal kanser, gün geçtikçe dünyada anlamlı şekilde artmaktadır. Kolorektal kanser hastaları tedavi süreci boyunca fizyolojik, sosyokültürel ve psikolojik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu durum hastaların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Kolorektal kanserli hastalara özel olarak hazırlanacak olan eğitimin, hastalara ihtiyaç duydukları zaman ve mekanda bilgi sağlayarak semptom yükünü azaltacağı ve kanserli bireyin bakımında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Sağlık yönetiminde hasta eğitiminin büyük bir payı vardır. Broşür, eğitim kitapçığı gibi yazılı materyaller kullanılarak sunulan standart eğitimler, hastaların olumlu sağlık davranışı kazanmalarında yetersiz kalmaktadır. Web tabanlı eğitim (WTE), yazılı materyallere göre sahip olduğu birçok avantaj nedeniyle sağlık eğitimi sunmada etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu yeni eğitim modeli, tedavi sürecinde sağlık profesyonelleriyle beraber hareket eden hastaların ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. Bir araya gelemeyen hastalar WTE sayesinde bilgi ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşarak hastaneye tekrarlı yatışları azaltmada etkili olmaktadır. Ülkemizde farklı alanlarda web tabanlı hasta eğitimi uygulamaları bulunmaktayken doğrudan kolorektal kanserli hastalar ve bakımlarına yönelik WTE'ye rastlanmamıştır. Bu nedenle bu derlemenin amacı, kolorektal kanserli bireylerin hastalıklarını ve tedavi süreçlerini yönetebilmeleri için hazırlanacak WTE programının gerekliliği konusunda farkındalık yaratmaktır.
Anahtar Kelimeler: Kolorektal kanser, web tabanlı eğitim, hemşirelik

ABSTRACT

Improved access to health-related information through increased access to the internet can be viewed as an important opportunity for both healthcare professionals and patients. The internet has fundamentally changed the dynamics of the patient/healthcare provider relationship, turning patients from passive receivers of information to actively researching information consumers, and thus paving the way for technological advances. Individuals primarily research chronic diseases, especially cancer. Of all the cancers, colorectal cancer is steadily and significantly increasing worldwide. Colorectal cancer patients are faced with physiological, sociocultural, and psychological problems during the treatment process. This negatively affects the patients' health. Educational interventions prepared especially for patients with colorectal cancer may help reduce the symptom burden and improve care by providing information when and where patients need it. Patient education has a major role in health management. Standard training using written materials such as brochures and educational booklets are insufficient for patients to acquire positive health behaviors. Web-based education (WBE) is considered an effective tool for presenting health education because of its many advantages over written materials. This new training model makes it possible for patients to act together with health professionals during the treatment process. Through WBE, patients who otherwise would not be able to meet can share their knowledge and experiences with each other, which can reduce repeat hospital admissions. Although there are web-based patient education applications in different areas in Turkey, there are none specifically designed for colorectal cancer patients. Therefore, the aim of this review was to raise awareness of the need for a WBE program to prepare individuals with colorectal cancer to manage their illness and treatment process.
Keywords: Colorectal cancer, web-based education, nursing

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Hemşire Semra Bağrıaçık Altıntaş
Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
Tel.: +90 553 773 43 76 **E-posta:** semrabagriacik@gmail.com **ORCID ID:** orcid.org/0000-0002-1326-4668
Geliş Tarihi/Received: 17.08.2017 **Kabul Tarihi/Accepted:** 03.10.2017

Bu çalışma, 16-20 Mayıs 2017 tarihinde düzenlenen 16. Ulusal Kolon ve Rektum Cerrahisi Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

©Telif Hakkı 2018 Türk Kolon ve Rektum Cerrahi Derneği
Türk Kolon ve Rektum Hastalıkları Dergisi, Galenos Yayınevi tarafından basılmıştır.

Giriş

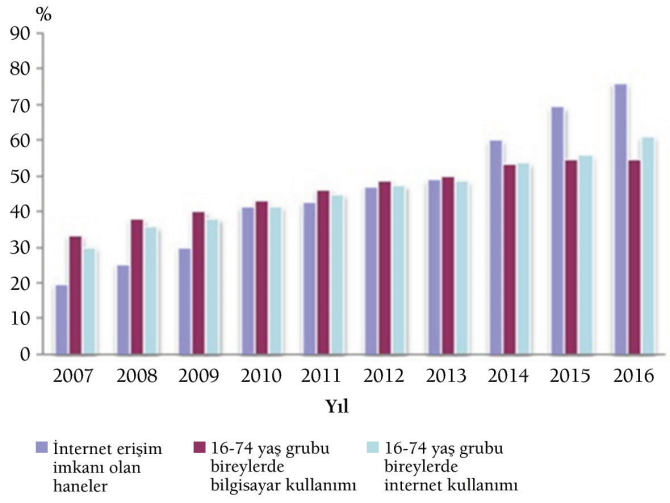
Teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerlediği günümüzde, yeni iletişim araçları bireylerin hem bilgiyi daha kolay ve doğrulanabilir kaynaklardan edinmesine, hem de düşüncelerini özgürce açıklamasına imkan sağlamaktadır.[1,2] Modern tedavi yöntemleri ve yönetimindeki gelişme ve kalite artışı, evde tedavi imkanlarında önemli ölçüde artış ve değişimi beraberinde getirmiştir.[3] Hastalıkla ilgili konular insanların bilgi paylaşımına en çok ihtiyaç duydukları konular arasındadır.[4] Kişisel bilgisayardan akıllı telefonlara yönelim arttıkça sağlık personeli ve hastaların sosyal medya kullanım olanakları da artmaktadır.[5] İnternet sayesinde hastalık bilgileri zaman ve mekanla sınırlı kalmadan geniş kitlelere ulaşabilmekte, tedavi sürecinde duygusal destek ve motivasyon mümkün olabilmektedir.[6] Bireyler çoğunlukla başta; kanser olmak üzere kronik hastalıklarla ilgili bilgileri internet ortamından araştırmaktadırlar.[3] Kanser hastalarına maliyet ve zamandan etkin, destekleyici bakım sunmanın en önemli yollarından biri onları eğitimle güçlendirmektir. Kanser tanılı bireyin ve ailesinin eğitiminin amacı; hastalığın seyrinin düzeltilmesi, öz bakımın ve önerilen tedavinin devamlılığının sağlanması, yan etkilerin tanınması/kontrolü ve günlük yaşam aktivitelerinin devam ettirilmesi gibi konularda hastayı ve ailesini desteklemektir.[7,8,9,10,11] Bütün kanserlerin içinde kolorektal kanser, dünyada anlamlı şekilde artmaktadır.[12] Kolorektal kanser tanısı alan hastalar, hastalığın evrelerine göre cerrahi işlem, kemoterapi, radyoterapi gibi tedavi süreçleriyle karşılaşmaktadır. Kolorektal kanserlerin cerrahi tedavisinde temel prensip, primer tümör ve drene olduğu bölgesel lenfatikleri, temiz cerrahi sınırlarla çıkarmaktır. Cerrahi yöntemler arasında en sık barsağın geçici ya da kalıcı olarak dışarıya ağızlaştırılmasına (stoma) başvurulmaktadır.[13] Kolorektal kanser hastalarında ameliyat sonrası stoma açılsın ya da açılmasın bireyin fizyolojik, sosyokültürel ve psikolojik sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır.[14,15,16] Bu hastaların ve yakınlarının ameliyat sonrası anksiyetesini azaltmak, tedavisine uyum sağlamak ve ameliyattan sonra hastanede ve evde karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerini kolaylaştırmak amacıyla hemşire tarafından eğitim verilmesi önemlidir.[17,18] Hemşireler hastaya öz bakım uygulamalarını kazandırma ve hastalık yönetiminin sağlanması için interaktif sağlık iletişim uygulamalarını kullanmada hayati bir role sahiptir. Günümüzde broşür, eğitim kitapçığı gibi yazılı materyaller kullanılarak sunulan standart eğitimler, bireylerin olumlu sağlık davranışı kazanmalarında yetersiz kalmaktadır.[19,20,21] Uzaktan eğitim modellerinden web tabanlı eğitim (WTE), yazılı materyallere göre sahip olduğu birçok avantaj nedeniyle hemşireler için sağlık eğitimi sunmada etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu eğitim modeli sayesinde tedavi boyunca birlikte hareket eden sağlık uzmanı-hasta grubu oluşmaktadır.[22,23,24] Yapılan incelemelerde ülkemizde ve yurt dışında farklı alanlarda web tabanlı hasta eğitimi uygulamaları bulunmaktayken doğrudan kolorektal kanserli hastalar ve bakımlarına yönelik WTE'ye rastlanmamıştır. Tedavi sürecinde yaşanılan psikososyal sorunlar nedeniyle bu hastalara özel olarak hazırlanmış WTE'nin, bireylere ihtiyaç duydukları zaman ve mekanda bilgi sağlayarak semptom yükünü azaltacağı ve kanserli bireyin bakımında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu derlemenin amacı, bireylerin hastalıkları ile ilgili internetten bilgi edinme tutum ve davranışlarını içeren çalışmaları değerlendirerek, kolorektal kanserli birey ve yakınlarının tedavi süreçlerini yönetebilmeleri için hazırlanacak WTE programının günümüz koşullarında gerekliliği konusunda farkındalık yaratmaktır.

Gereç ve Yöntem

Derlemenin birinci amacına yönelik; hastaların sağlık amaçlı internet kullanımlarının tedavi süreci üzerindeki etkilerini ele alan, farklı ülkelerde gerçekleştirilen 2005 yılı ve sonrası akademik çalışmalar değerlendirilmiştir. İkinci amacına yönelik ise; kolorektal kanser hastalığı olan bireylerin bilgi edinme gereksinimlerine yönelik çalışmalar incelenmiştir. Çalışmada, bireylerin hastalık ile ilişkili bilgileri bulabildikleri forumlar ve internetten faydalanma durumları, arama motorları içeriğinde ise web siteleri, sosyal ağlar, internet tabanlı eğitimler, uzaktan eğitimler üzerinde durulmuştur. İnternet ortamdaki bilgi ulaşım alanları ve buradan alınan bilginin doğru kullanımı, bu sitelerin hasta ve sağlık personeli ilişkisinde meydana getirdiği değişimler ve bireylerin hastalıkla baş etmeleri üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalara değinilmiştir.

Türkiye ve Dünyada İnternet Kullanım Sıklığı

İstatistikler tüm dünyada internet kullanımındaki hızlı artışın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. 30 Mart 2017 tarihi itibarıyla tüm dünyadaki internet kullanım oranı %49,7 olarak bildirilmiş, internet kullananların sayısı ise 3,739,698,500 kişi ile son beş yıl içinde %936 gibi büyük bir oranda artmıştır. İnternet kullanımı kıtalar ve bölgeler bazında gelişmişlik oranlarına bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. En fazla internet kullanım oranına sahip kıtalar ve bölgeler sırasıyla %88,1 ile Kuzey Amerika, %77,4 ile Avrupa, %68,1 ile Avustralya'dır.[25] Türkiye'deki internet kullanımı, dünyadaki bu artışa ayak uydurarak hızlı bir gelişim içerisindedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2016 Nisan ayında 16-74 yaş arası internet kullanım oranı sırasıyla %54,9 ve %61,2 bulunmuştur (Grafik 1). Yine aynı yılda internet erişimine sahip hane halkı oranı %76,3,

Grafik 1. Temel göstergeler, 2007-2016[26]

cep telefonu veya akıllı telefon bulunduran hane halkı oranı ise %96,9 olarak saptanmıştır.[26]

Küresel Web Endeksi'nden alınan bilgileri derleyen "We Are Social" 2015 verileri; Türkiye'de internette geçirilen ortalama süreyi 4 saat 37 dakika, mobil internetteki süreyi 2 saat 51 dakika olarak vermektedir.[27] Bu oranlar internetin, dünyada olduğu gibi ülkemizde de sağlık konusunda bilgi paylaşımı amacıyla kullanılabileceğini düşündürmektedir.

İnternetin Sağlık Alanında Kullanımı

Günümüzde insanların çalışma ortamlarında ve evlerinde internetin yaygınlaşması, cazip internet seçeneklerinin varlığı, hastanelerin kalabalık olması, hastaneye gitmek için sıra alma işleminin internetten yapılabiliyor ve test sonuçlarına internetten erişilebiliyor olması gibi zorunlu durumlar bireyleri sağlık problemleri için interneti kullanmaya sevk etmiştir.[23] Kısa sürede bu kadar hızlı bir şekilde büyüyen ve geniş kitlelerin aktif bir şekilde kullandıkları araçlar haline gelen internetin etkin kullanım alanlarından en önemlisi sağlık iletişimidir. Sağlık iletişimi, insanların hastalık ve sağlık konusunda bilgi sahibi olması, genel sağlık düzeyinin artırılması, tedavi süreci hakkında kişilerin bilgilendirilmesi ve sağlıkla ilgili tutumların değiştirilmesi gibi geniş çaplı konuları kapsamaktadır.[4,28] Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Healthy People 2020" projesinin "sağlık iletişimi ve sağlık bilişim teknolojileri" alt başlığında internet ve sosyal medyanın kullanım amaçları şu şekilde sıralanmıştır:[29]

- Bireylerin sağlık okur-yazarlığını geliştirmek,
- Elektronik kişisel sağlık yönetimi araçlarını kullanan kişi sayısını arttırmak,
- Bireylerin internete erişimlerini arttırmak,
- Sağlık iletişimi ile ilgili web sitelerin kalitelerini arttırmak,
- Kamu sağlığını koruma amaçlı kriz ve acil durum risk mesajlarını arttırmak,
- Hastalıkları önlemek ve kaliteli yaşam için sosyal pazarlama faaliyetlerini arttırmak.

Her gün giderek daha çok kişi hastalıklarla ilgili sosyal medya kullanmakta, çevrim içi ansiklopedilerden bilgiler öğrenmekte, görseller ve videoları görüntülemektedir.[29] 2013 yılında Social Touch tarafından 8001 denek üzerinde bir araştırma yapılmış ve sağlıkla ilgili internet kullanımlarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu araştırmaya göre sağlıkla ilgili herhangi bir konuda internete başvuran denek oranı %78,77'dir. Araştırma internetten daha çok sağlık ve hastalık konularını araştırma (%89,73), ilaçlarla ilgili bilgi alma (%55,92), sağlık hizmetleri ile ilgili bilgi edinme (%44,12) ve doktor randevusu alma (%42,03) gibi amaçlarla yararlanıldığını ortaya koymuştur.[29] 2016 yılında yapılan bir diğer çalışmada da bireylerin internet kullanım amaçlarına bakılmış, %65,9'unun sağlıkla ilgili bilgi aramak için interneti kullandığı görülmüştür.[26] Görkemli'nin[5] çalışmasında da, sağlıklı yaşam yolları ile ilgili bilgi almada yine internet ağırlıklı olarak tercih edilen bir araç olarak göze çarpmakta (%71,4), bunu sırasıyla tanıdıklar (%28,2), televizyon (%24,3) ve yazılı kaynaklar (%20,6) birbirine yakın oranlarda takip etmektedir. Aynı çalışmada doktorlar dışında tedavi ve ilaçlar hakkında bilgi alınan en önemli aracın yine internet olduğu (%69,7) gözükmektedir.[5]

Web Tabanlı Hasta Eğitimi

Hasta eğitimi; sağlıkla ilgili problemleri tespit edip, sağlığı geliştirme davranışları kazandırma, kişinin fiziksel, sosyal psikolojik yönden tam bir iyilik halinde olmasını amaçlar.[30] Sağlık yönetiminde hasta eğitiminin büyük bir payı vardır.[31] Hasta eğitimi için birçok öğrenme seçenekleri vardır; bireysel ve grup eğitiminde yüz yüze öğretimin yanı sıra televizyon ve radyo programları, internet üzerinden WTE geniş kitlelere ulaşılabilir.[23] Son yıllarda gelişen internet teknolojisi, artık bilgilerin isteyenlere bir tek düz metin halinde değil, düz metne ek olarak hareketli resim, video, eş zamanlı ve eş zamansız iletişim gibi olanaklarıyla sunmaya da başlamıştır.[32] Günümüzde bu amaçla kullanılan en önemli araçlardan biri WTE'lerdir.[33] WTE, teknolojiye ve iletişim araçlarına dayalı olarak "World Wide Web" kullanılarak sunulan eğitimin tüm yönlerini ve süreçlerini kapsamaktadır.[34] Diğer bir ifadeyle WTE, uzaktan eğitimi desteklemek için erişimin internet ya da intranet gibi bir ağ üzerinden yapıldığı, zamandan ve mekandan bağımsız olarak erişim olanakları sunan bir eğitim şeklidir.[35] WTE yararları ve sınırlılıkları olan bir modeldir. Bu yararları ve sınırlılıkları lojistik, eğitsel ve ekonomik olmak üzere üç başlık altında Tablo 1'deki gibi özetlemek mümkündür.[32,36,37,38] WTE; uzaktan eğitim, bilgisayar destekli eğitim, internet destekli

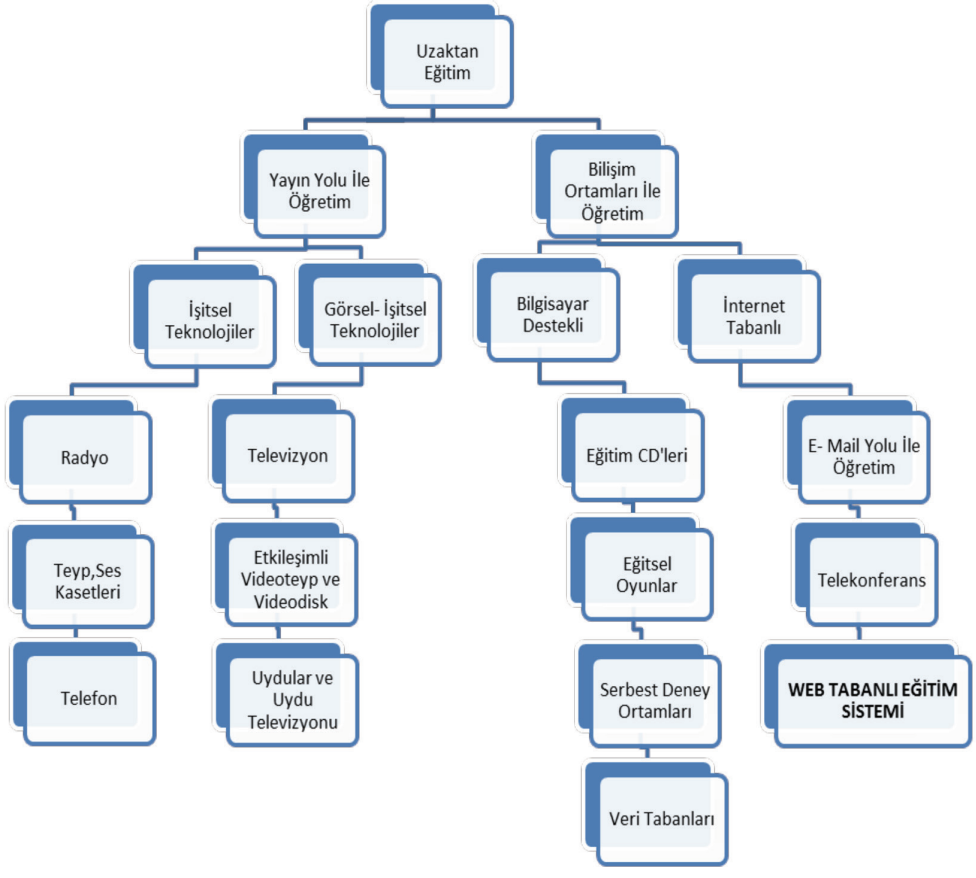
eğitim vb. gibi terimlerle çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılsa da WTE uzaktan eğitimin bir alt dalı olan bilişim ortamları ile öğretimin içinde bulunan internete dayalı uzaktan eğitimin bir şekli olarak kabul edilmektedir (Şekil 1).[32,39,40] WTE yöntemi kullanılarak hazırlanacak olan sağlık eğitiminde dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar bulunmaktadır.[23,41] Bunlar;

1. Web sitesinden kimler yararlanacak (hangi konuda, hangi yaş, hangi cinsiyet, hangi eğitim düzeyi hedefleniyor)?
2. Siteye ulaşılabilirlik nasıl olacak?
3. Konun kapsamı ne olacak?
4. Hedef kitle webi en çok hangi saatlerde kullanıyor?
5. Geri bildirim alınacak mı?
6. İnteraktif eğitim için web cam, forum sayfası, e-posta imkanlarına olanak sağlayacak mı?[23,41]

Hazırlanan web sitesinde yer alan bilgilerin kaynağının belirtilmesi, web sitesinin bilgi vermekten çok ticari amaç sağlamaması, eğiticinin bireye özgü öneriler ve geri bildirim sağlaması, web sitesindeki bilgilerin sağlık profesyonellerinden alınan bilgilerle uyumlu olması, web sitesinin yanlış olduğu bilinen bilgiler içermemesi, web sitesinin kim tarafından hazırlandığının bilinmesi sitenin güvenilirliğini arttırmak açısından önemlidir.[8,23,42,43] Yurt dışında WTE uygulamaların hasta çıktıları üzerine etkisini inceleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar başlıca diyabet,[35,44,45,46] meme kanseri,[10,35,47] prostat kanseri,[48]

Tablo 1. İnternetle öğretimin yararları ve sınırlılıkları[32]

	Lojistik	Eğitsel	Ekonomik
Yararları	• Mesafe ve zamandan bağımsızlık • Kullanışlılık • Dersleri geliştirme ve muhafaza etme kolaylığı	• Zengin öğrenme ortamları • Öğrenci kontrolü • Etkili iletişim • Formal ve informal öğrenme ortamlarını destekleme	• Maliyet etkili kullanılabilir
Sınırlılıkları	• Sağlam teknik alt yapı • Planlı ön hazırlık	• Mesafe ve zamandan bağımsızlık • Kullanışlılık • Dersleri geliştirme ve muhafaza etme kolaylığı	• Finansal yük

Şekil 1. Uzaktan eğitimde web tabanlı eğitiminin yeri[32]

kolorektal kanser,[49] kalp yetmezliği,[50] astım,[51] kalp damar cerrahisi,[52] kilo kontrolü,[53,54] inme[55] vb. konularda yürütülmüştür. Bu çalışmaların çoğu sağlık probleminde yapılan eğitim ve danışmanlığın hasta sonuçlarına olumlu etkisiyle sonuçlanan çalışmalardır.[23] Ülkemizde de web ortamında yapılan sağlık eğitimi ve danışmanlığın hastanın yaşam kalitesini arttırdığına dair çalışmalar mevcuttur. Web ortamında yaptıkları sağlık eğitimi ve danışmanlığın hamile kadınların düzenli takibi,[56] web eğitiminin tip 2 diyabetli hastaların glisemik kontrolünde ve sağlık sorumluluğu,[57] web eğitiminin erişkin erkeklerin prostat kanseri taramalarına katılmaları,[8] web eğitiminin akciğer kanseri olan hastaların yaşam kalitesini artırma,[24] implante edilebilen kardiyoverter defibrilatörlü hastalara uygulanan WTE'nin şok anksiyete düzeyine ve yaşam kalitesine etkisinin incelenmesi,[58] meme kanseri olan kadınlar ve eşleri için oluşturulan WTE'nin yaşam kalitesi ve eş uyumuna etkisinin belirlenmesi[59] çalışmaları WTE uygulanan ve olumlu sonuçlanan araştırmalara örnektir.[23]

Kolorektal Kanserli Hastalarda Web Tabanlı Eğitim Gerekliliği

Bütün kanserlerin içinde kolorektal kanser, dünyada anlamlı şekilde artmaktadır. Amerikan Kanser Birliği ve Türkiye Kanser İstatistikleri 2016'nın raporuna göre kolorektal kanserler dünyada ve ülkemizde giderek artmakta olup hem kadınlarda hem de erkeklerde en sık görülen 3. kanserdir.[12,60,61,62] Kolorektal kanserlerde özellikle cerrahi tedaviler, stoma varlığı gibi bireyin ileri zorlanma yaşamasını sağlayan risk faktörleri, bireyleri etkilemekte ve çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Rektal kanserli hastalarda yapılan araştırma sonucunda, bu hastaların kendilerini dışlanmış ve farklı hissettikleri, özellikle genç yaşta olanların ve kolostomi açılanların yaşam kalitelerini olumsuz etkilendiği bulunmuştur.[63] Brezilya'da 144 kolorektal kanserli hastada yapılan araştırmada sosyal desteğin, düşük stres, yüksek yaşam kalitesi ve psikolojik dayanıklılık için bir yordayıcı olup olmadığı araştırılmış, çıkan sonuçlarda psikolojik dayanıklılığın yaşam kalitesi üzerine olumlu etkisi olduğu, sosyal desteğin yaşam kalitesi üzerine güçlü ve doğrudan etkiye sahip olduğu, psikolojik dayanıklılığın ise stres algısı ile negatif ilişkili olduğu saptanmıştır.[64] Russell ve ark.[65] çalışmasında, kolorektal kanserli hastaların tedaviden altı ay sonra yaşam kalitesi alt boyutlarından rol, bilişsel ve sosyal fonksiyonlarında azalma olduğu, hastaların yorgunluk, bulantı/kusma, iştah kaybı, iktidarsızlık, diyare ve konstipasyon yaşadıkları, ayrıca finansal problemlerden dolayı gelecek ile ilgili endişelerinin de olduğu tespit edilmiştir. Karaveli ve ark.'nın[66] kalitatif çalışmasında, kolorektal cerrahi öncesinde ve sonrasında bireylerin "hasta olduğuna inanamama, tedavi sürecinden korkma, yakınlarına bağımlı kalma düşüncesi, hastalıktan utanç duyma ve başına gelenlerden pişmanlık" yaşadıkları belirlenmiştir. Kolorektal kanser nedeniyle ameliyat olan hastalar taburculuk sonrası, diyet değişiklikleri, stomal ve peristomal problemler, barsak hareketlerinde değişim ve cinsel yaşamla ilgili problemler yaşamaktadır.[67,68] Jonsson ve ark.'nın[69] kalitatif çalışmasında da kolorektal kanser nedeniyle ameliyat olan hastaların taburcu olduktan sonra yara açılması, anastomoz kaçağı ve diğer gelişebilecek komplikasyonlardan korktukları, komplikasyon geliştiğinde ise ne yapabileceğini bilemedikleri saptanmıştır. Kolorektal kanserli hastalar üzerinde yapılan çalışma sonuçları, ameliyat öncesi ve sonrası dönemde bireylerin yaşadıkları sorunların ne kadar fazla oranda olduğunu göstermektedir. Bu hastaların zamandan ve mekandan bağımsız olarak sürekli ulaşabilecekleri bir yöntemle, tedavi süreçlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Bu da günümüzde internet kullanım oranlarının artmasıyla birlikte gündeme gelen WTE yöntemiyle gerçekleştirilebilir. Yurt dışında bazı örnekleri bulunan bu eğitimin ülkemizde de kolorektal kanserli hastaların eğitiminde kullanılması önerilmektedir. Kolorektal kanserli hastalara özel hazırlanacak WTE'nin ameliyat sonrası hastanede bakımda ve taburculuktan sonraki yaşamlarını kolaylaştırmada yararlı olacağı, bu sayede hastaneye tekrarlı yatışları önleyerek ekonomiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu WTE'nin, hemşirelik bakımında yeni bir yaklaşım oluşturacağı, bu sayede de literatüre bilimsel katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Kolorektal kanserli hastalara özel hazırlanacak olan web sitesinde; hasta ve yakınlarının ağrı, beslenme, bulantı- kusma, kabızlık, cinsellik, yorgunluk, ibadet vb. gibi konularda semptom yönetimine yönelik eğitim formlarının bulunacağı bir bölüm, kolorektal kanser ve tedavi yöntemlerini anlatacak ancak yoğun içerikli olmayan uzman doktor videosu, psikososyal sorunlarına yönelik danışmanlık alabilecekleri psikiyatrist ya da uzman psikolog, öz bakım gereksinimlerine yönelik bakım eğitimi videoları, bakım ve kullanılan ürünlere yönelik ulaşabilecekleri sayfalara yönlendirecek linkler, haftada en az 1 gün online bağlanıp sorularını sorabilecekleri alanında bir uzman doktor ve uzman hemşire, sıkça sorulan sorulara ulaşabilecekleri bir bölüm, sorulan sorulara güncel ve kanıta dayalı cevapların bulunacağı bölüm, eğiticinin bireye özgü öneriler ve geri bildirim sağlayan bir bölüm, hastaların birbirleriyle iletişime geçebilecekleri forum sayfası, hasta ve yakınlarının edindikleri bilgilerle değerlendirilecekleri bir test, eğitim sonrasında 1., 3. ve 6. aylarda değerlendirecekleri ölçekler, web sitesini ne kadar verimli bulabildiklerine yönelik dolduracakları geri bildirim formu bulunmalıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, dünyada ve ülkemizde sağlık-hastalık amaçlı internet kullanımına yönelik bilimsel çalışmalar derlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlarda, internet üzerinden sağlık-hastalık bilgisi edinen bireylerin çok fazla olduğu, özellikle kanser hastalarının internetten elde ettikleri bilgilerle karar süreçlerini güçlendirdiği ve bu bilgilerin doktorlarla görüşmelerinde kendilerine yardımcı olduğu görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, en çok görülen kanser türleri arasında yer alan ve bireyler üzerinde ciddi fiziksel ve psikososyal etkilere sahip olan kolorektal kanserde, WTE yöntemini kullanmanın önemi daha belirgin hale gelmiştir. Ülkemizde farklı alanlarda WTE uygulanan çalışmalar bulunmaktayken doğrudan kolorektal kanser hastaları ve bakımlarına yönelik WTE çalışmasına rastlanmamıştır. Bu nedenle bu hastalarda, bireylerin erişim engeli olmaksızın kanıta dayalı bilgiye ulaşmalarını sağlayacak web tabanlı çalışmalarına eğilim verilmesi önerilmektedir.

Etik

Hakem Değerlendirmesi: Editörler kurulu ve editörler kurulu dışında olan kişiler tarafından değerlendirilmiştir.

Yazarlık Katkıları

Konsept: F.V., S.B.A., Dizayn: F.V., S.B.A., Veri Toplama veya İşleme: F.V., S.B.A., Literatür Arama: F.V., S.B.A., Yazan: F.V., S.B.A.

Çıkar Çatışması: Yazarlar bu makale ile ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Çalışmamız için hiçbir kurum ya da kişiden finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar

1. Eşitti Ş. Bilgi Çağında Problemli İnternet Kullanimi Ve Enformasyon Obezitesi: Problemli İnternet Kullanimi Ölçeğinin Üniversite Öğrencilerine Uygulanmasi. University Faculty of Communication Journal/Istanbul Üniversitesi Iletisim Fakültesi Hakemli Dergisi. 2015(49).
2. Bass SB, Ruzek SB, Gordon TF, Fleisher L, McKeown-Conn N, Moore D. Relationship of Internet health information use with patient behavior and self-efficacy: experiences of newly diagnosed cancer patients who contact the National Cancer Instituteıs Cancer Information Service. J Health Commun 2006;11:219-236.
3. Zülfikar H. Hastaların İnternet kullanımı ve elektronik ortamdaki sağlık bilgilerine erişim davranışları. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi 2014;22:46-52.
4. Gülay GÖ. Sağlık İletişiminde Sosyal Medya Kullanımının Stratejik Önemi: Türkiye'de Kalp Sağlığı ile İlgili Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar Üzerine Bir Değerlendirme. İLETİŞİM 2013:109-132.
5. Görkemli N. Sağlik İletişiminde İnternet Kullanimi Üzerine Bir Araştirma. Turkish Online J Des 2017;7.
6. Moorhead SA, Hazlett DE, Harrison L, Carroll JK, Irwin A, Hoving C. A new dimension of health care: systematic review of the uses, benefits, and limitations of social media for health communication. J Med Internet Res 2013;15:e85.
7. Altuntas Y, Kement M, Gezen C, Eker HH, Aydin H, Sahin F, Okkabaz N, Oncel M. The role of group education on quality of life in patients with a stoma. Eur J Cancer Care (Engl) 2012;21:776-781.
8. Çapık C, Gözüm S. The effect of web-assisted education and reminders on health belief, level of knowledge and early diagnosis behaviors regarding prostate cancer screening. Eur J Oncol Nurs 2012;16:71-77.
9. Li C-C, Rew L, Hwang S-L. The relationship between spiritual well-being and psychosocial adjustment in Taiwanese patients with colorectal cancer and a colostomy. J Wound Ostomy Continence Nurs 2012;39:161-9; quiz 170-171.
10. Lin ZC, Effken JA, Li YJ, Kuo CH. Designing a tailored Web-based educational mammography program. Comput Inform Nurs 2011;29:16-23.
11. Zhang JE, Wong FK, You LM, Zheng MC. A qualitative study exploring the nurse telephone follow-up of patients returning home with a colostomy. J Clin Nurs 2012;21:1407-1415.
12. Siegel RL, Miller KD, Fedewa SA, Ahnen DJ, Meester RGS, Barzi A, Jemal A. Colorectal cancer statistics, 2017. CA Cancer J Clin 2017;67:177-193.
13. AKÇAL S, ERTÜRK S. Kolon kanseri cerrahisi: ameliyat teknikleri In: Baykan E ZA, Geçim İE, Terzi C., ed. Kolon ve Rektum Kanserleri. Vol 1. İstanbul 2010:235-245.
14. Yıldız I. Stoması Olan Ve Olmayan Kolorektal Kanser Hastalarında Yaşam Kalitesi, Başa Çıkma Tarzı Ve Psikososyal Uyum [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Prevantif Onkoloji Anabilim Dali, İstanbul Üniversitesi Sağlik Bilimleri Enstitüsü; 2012.
15. Ohlsson-Nevo E, Andershed B, Nilsson U, Anderzen-Carlsson A. Life is back to normal and yet not-partners' and patient's experiences of life of the first year after colorectal cancer surgery. J Clin Nurs 2012;21:555-563.
16. Özbayır T, Karacabay K. Kolorektal Kanser Ameliyati Geçiren Hastalarin Ameliyat Öncesi Ve Ameliyat Sonrasi Dönemde Yaşadiklari Deneyimlerin Incelenmesi. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences 2014;17:90-96.
17. Dayılar H, Oyur G, Kamer E, Sarıçiçek A, Cengiz F, Hacıyanlı M. Kolon Ameliyatı Öncesi Hastaların Anksiyete Düzeylerinin Değerlendirilmesi. 2017.
18. Wood C, Lawton S, Downing A, et al. Quality of life of colorectal cancer survivors in England: report on a national survey of colorectal cancer survivors using Patient Reported Outcome Measures (PROMs). 2015.
19. Batman D. Prematüre yenidoğanların ebeveynlerine uygulanan web tabanlı eğitimin bebeğin bakımına yönelik özgüven ve kaygı düzeylerine etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Ulusal Tez Merkezi: Ebelik Anabilim Dalı, Adnan Menderes Üniversitesi; 2014.
20. Ruland CM, Andersen T, Jeneson A, Moore S, Grimsbø GH, Borosund E, Ellison MC. Effects of an internet support system to assist cancer patients in reducing symptom distress: a randomized controlled trial. Cancer Nurs 2013;36:6-17.
21. Ugur O, Elcigil A, Arslan D, Sonmez A. Responsibilities and difficulties of caregivers of cancer patients in home care. Asian Pac J Cancer Prev 2014;15:725-729.
22. Üsal Avdal E. Web Tabanli Verilen Diyabet Eğitiminin Bakim Sonuçlarina Etkisi Randomize Kontrollü Çalişma [Doktora Tezi]. Ulusal Tez Merkezi: İç Hastaliklari Hemşireliği Anabilim Dalı, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlik Bilimleri Enstitüsü; 2010.
23. Demir Y, Gözüm S. Sağlık eğitiminde yeni yönelimler; web destekli sağlık eğitimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2011;4(4).
24. Karakuşer Z. Akciğer Kanseri Tanisi Alan Hastalarda Web Destekli Hasta Eğitiminin Semptom Yönetimine Ve Yaşam Kalitesine Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Ulusal Tez Merkezi: İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi Sağlik Bilimleri Enstitüsü; 2015.
25. World Internet Users Statistics and 2017 World Population Stats. www.internetworldstats.com/stats.htm. Available at. Accessed August 17, 2017.

26. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016. 18 Ağustos 2016; www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779. Available at. Accessed August 17, 2017.
27. Social WA. Digital, social & mobile in 2015. Retrieved from slideshare. net/wearesocialsg/digital-social-mobile-in-2015. 2015.
28. Mendi B. Sağlik İletişiminde Sosyal Medyanin Kullanimi: Dünyadaki Ve Türkiye'deki Uygulamalar. Öneri Dergisi 2015;11:275-290.
29. Türkiyeıde İnternetin Sağlık Amaçlı Kullanımı - Social Touch. www.socialtouch.com.tr/→-turkiyede-internetin-saglik-amacli-kullanimi/. Available at. Accessed August 17, 2017.
30. Avşar G, Kaşıkcı M. Ülkemizde hasta eğitiminin durumu. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences 2009;12.
31. Bozkurt S, Zayim N, Gulkesen KH, Samur MK, Karaağaoglu N, Saka O. Usability of a web-based personal nutrition management tool. Inform Health Soc Care 2011;36:190-205.
32. Behçet O, Kenanoğlu R. Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Öğrenci Başarısına Ve Bilgisayara Yönelik Tutumlarına Etkisi. Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi 2012;1:58-67.
33. Kuijpers W, Groen WG, Aaronson NK, van Harten WH. A systematic review of web-based interventions for patient empowerment and physical activity in chronic diseases: relevance for cancer survivors. J Med Internet Res 2013;15:e37.
34. Ryhanen AM, Rankinen S, Tulus K, Korvenranta H, Leino-Kilpi H. Internet based patient pathway as an educational tool for breast cancer patients. Int J Med Inform 2012;81:270-278.
35. Heinrich E, de Nooijer J, Schaper NC, Schoonus-Spit MH, Janssen MA, de Vries NK. Evaluation of the web-based Diabetes Interactive Education Programme (DIEP) for patients with type 2 diabetes. Patient Educ Couns 2012;86:172-178.
36. Hannum W. Web-based training: advantages and limitations. Web-based traigning, New Jersey, Educational Technology Publications 2001:13-20.
37. Kahn BH. Web-based training: An introduction. Paper presented at: Web-based Training 2001.
38. Driscoll M. Web-based training: Creating e-learning experiences: John Wiley & Sons; 2010.
39. Carliner S, Shank P. The e-learning handbook: past promises, present challenges: John Wiley & Sons; 2016.
40. Carliner S. An overview of online learning: Human Resource Development; 2004.
41. Umut A, Madran RO. Web tabanlı uzaktan eğitim sistemleri: Sahip olması gereken özellikler ve standartlar. Bilgi Dünyası 2004;5:259-271.
42. Demirel M, Tekin A, Özbek S, Kaya E. E-sağlık kapsamında internet kullanıcılarının sağlık web sitelerini kullanma durumu üzerine bir araştırma. Uluslararası Davraz Kongresi 2009:1057-1075.
43. Khazaal Y, Chatton A, Zullino D, Khan R. HON label and DISCERN as content quality indicators of health-related websites. Psychiatric Quarterly 2012;83:15-27.
44. Bell JA, Patel B, Malasanos T. Knowledge improvement with web-based diabetes education program: brainfood. Diabetes Technol Ther 2006;8:444-448.
45. Chau JP, Chung LC, Wong RY, Loo KM, Lo SH, So TT, Lau MS, Yeung TH, Leung BS, Tong ML, Li CY, Kwok WW, Thompson DR, Lee DT. An evaluation of a web-based diabetes education program designed to enhance self-management among patients living with diabetes. Comput Inform Nurs 2012;30:672-679.
46. Noh JH, Cho YJ, Nam HW, Kim JH, Kim DJ, Yoo HS, Kwon YW, Woo MH, Cho JW, Hong MH, Yoo JH, Gu MJ, Kim SA, An KE, Jang SM, Kim EK, Yoo HJ. Web-based comprehensive information system for self-management of diabetes mellitus. Diabetes Technol Ther 2010;12:333-337.
47. Sivell S, Edwards A, Manstead AS, Reed MW, Caldon L, Collins K, Clements A, Elwyn G; BresDex Group. Increasing readiness to decide and strengthening behavioral intentions: Evaluating the impact of a web-based patient decision aid for breast cancer treatment options (BresDex: www.bresdex. com). Patient Educ Couns 2012;88:209-217. Epub 2012 Apr 26.
48. Krist AH, Woolf SH, Johnson RE, Kerns JW. Patient education on prostate cancer screening and involvement in decision making. Ann Fam Med 2007;5:112-119.
49. Weinberg DS, Keenan E, Ruth K, Devarajan K, Rodoletz M, Bieber EJ. A randomized comparison of print and web communication on colorectal cancer screening. JAMA Intern Med 2013;173:122-129.
50. Westlake C, Evangelista LS, Strömberg A, Ter-Galstanyan A, Vazirani S, Dracup K. Evaluation of a Web-Based Education and Counseling Pilot Program for Older Heart Failure Patients. Prog Cardiovasc Nurs 2007;22:20-26.
51. Runge C, Lecheler J, Horn M, Tews J-T, Schaefer M. Outcomes of a Web-based patient education program for asthmatic children and adolescents. Chest 2006;129:581-593.
52. Martorella G, Cote J, Racine M, Choiniere M. Web-based nursing intervention for self-management of pain after cardiac surgery: pilot randomized controlled trial. J Med Internet Res 2012;14:e177.
53. Collins C, Morgan P, McElduff P, Callister R. Efficacy of Commercial Web-Based Weight Loss: A Randomized Controlled Trial Comparing Programs with Basic Versus Enhanced Features. Journal of the American Dietetic Association. 2011;111(9):A11.
54. Johnson F, Wardle J. The association between weight loss and engagement with a web-based food and exercise diary in a commercial weight loss programme: a retrospective analysis. Int J Behav Nutr Phys Act 2011;8:83.
55. Chul-Gyu K, Hyeoun P. Development and Evaluation of a Web-based Education Program to Prevent Secondary Stroke. J Korean Acad Nurs 2011;41:47-60.
56. Yenal K. Web ortamında yapılan gebe eğitim programının gebelerin günlük yaşam aktivitelerine etkisinin incelenmesi, Ege Üniversitesi; 2006.
57. Avdal EU, Kizilci S, Demirel N. The effects of web-based diabetes education on diabetes care results: a randomized control study. Comput Inform Nurs 2011;29:101-106.
58. Yardımcı T. İmplante Edilebilen Kardiyoverter Defibrilatörlü (Icd) Hastalara Uygulanan Web Tabanlı Eğitimin Şok Anksiyete Düzeyine Ve Yaşam Kalitesine Etkisi. [Dokora]. Ulusal Tez Merkezi: İç Hastalıkları Hemşireliği ABD., Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2015.
59. Çömez S. Meme Kanseri Olan Kadınlar Ve Eşleri İçin Oluşturulan Web Tabanlı Eğitimin Yaşam Kalitesi Ve Eş Uyumuna Etkisi [Doktora]. Ulusal Tez Merkezi: Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2016.
60. Vural F, Sütsünbüloğlu E, Şelimen D. Literatür İnceleme: Stomalı Bireylere Yönelik Yayınların Türkiye Profili. Turk J Colorectal Dis 2016;26:59-70.
61. Kanser İstatistikleri 2017; kanser.gov.tr/daire-faaliyetleri/kanser-istatistikleri.html Available at. Accessed 16 August, 2017.
62. WHO | World Health Statistics. Health data and statistics 2017; www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/en/. Available at. Accessed 16 September, 2017.
63. Van Cutsem E, Cervantes A, Nordlinger B, Arnold D ; ESMO Guidelines Working Group. Metastatic colorectal cancer: ESMO Clinical Practice Guidelines for diagnosis, treatment and follow-up. Ann Oncol 2014;25 Suppl 3:iii1-9.
64. Costa ALS, Heitkemper MM, Alencar GP, Damiani LP, Da Silva RM, Jarrett ME. Social support is a predictor of lower stress and higher quality of life and resilience in Brazilian patients with colorectal cancer. Cancer Nurs 2017;40:352-360.

65. Russell L, Gough K, Drosdowsky A, Schofield P, Aranda S, Butow PN, Westwood JA, Krishnasamy M, Young JM, Phipps-Nelson J, King D, Jefford M. Psychological distress, quality of life, symptoms and unmet needs of colorectal cancer survivors near the end of treatment. J Cancer Surviv 2015;9:462-470.

66. Karaveli S, Özbayır T, Karacabay K, Karacabay K. Kolorektal Kanser Ameliyati Geçiren Hastalarin Ameliyat Öncesi Ve Ameliyat Sonrasi Dönemde Yaşadiklari Deneyimlerin İncelenmesi. 2013.

67. Carmichael JC, Keller DS, Baldini G, Bordeianou L, Weiss E, Lee L, Boutros M, McClane J, Feldman LS, Steele SR. Clinical Practice Guidelines for Enhanced Recovery After Colon and Rectal Surgery From the American Society of Colon and Rectal Surgeons and Society of American Gastrointestinal and Endoscopic Surgeons. Dis Colon Rectum 2017;60:761-784.

68. Langman G, Loughrey M, Shepherd N, Quirke P. Association of Coloproctology of Great Britain & Ireland (ACPGBI): Guidelines for the Management of Cancer of the Colon, Rectum and Anus (2017)-Pathology Standards and Datasets. Colorectal Dis 2017;19 Suppl 1:74-81.

69. Jonsson CA, Stenberg A, Frisman GH. The lived experience of the early postoperative period after colorectal cancer surgery. Eur J Cancer Care (Engl) 2011;20:248-256.